

Cohl (Fa 6): 35 u. — I Fa 5 ha sk felaktigt i regel återgivits som kryss. 26 e. — Ff 6: Sk saknas före 1 h, efter 8 s, efter 32 n och efter 34 t. 35 u; före denna runa saknas sk, liksom efter 44 r, 47 n och 61 i. Sk efter 39 k har felaktigt återgivits som kors, likaså efter 32 n; efter 56 i och 65 n som kryss. — Rhezelius (Fa 10: 1): 35 u. — Hadorph och Leitz: Sk saknas före 1 h; 22 i; sk saknas efter 34 t och före 35 y.

Heðindis och *Ærindis* äro båda sällsynta i runinskrifterna. De äro hittills belagda ytterligare endast en gång vardera. *Heðindis* förekommer (utom på U 770) på den närbelägna L 788 Brunby gata, och *Ærindis* är belagt på Sö 60. I Lundgrens och Brates namnordbok upptages ett belägg på »Hidhindis» från medeltiden (1329), medan namnet *Ærindis* helt saknas. Om sammansättningar med *Heðin-* som förled se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 104.

Stenen är alltså rest av två döttrar efter deras fader. De båda döttrarnas namn ge ett exempel på variation; se E. Wessén, a. a. s. 12. Om det under vikingatiden vanliga namnet *Ofeigr* se U 2.

Som ofta hos Balle har *risti* som obj. *stein*, ej *runar*.

U 770 är ett utomordentligt vackert exempel på Balles konst. Ristaren har skickligt utnyttjat den vinklade ristningsytans möjligheter; jfr S. Lindqvist, *Den helige Eskils biskopsdöme* (i *ATS* 22:1, s. 91, not 2).

771. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn.

Pl. 95.

Litteratur: D 1:104. G. Stephens, ONRM 3, s. 344; O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Enköping» (1863), s. 39; R. Dybeck, Vårfrukyrka sn 1864 (ATA), Reseberättelse för år 1865, s. 6 f. (ATA); E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 337; Upsala Nya Tidning den 7 januari 1920; Enköpingsposten den 24 december 1920; O. A. Öberg, Brev till Akademien den 9 september 1921; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 61.

Äldre avbildning: Dybeck, D 1:104.

Runblocket befinner sig 1 km. Ö om Tjursåker, 45 m. N om Ristingsbro, 11 m. NNV om ån »Ljungbro dike». Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Enköping».

I *Sveriges runurkunder* anges, att stenen är »nyfunnen af Dbk». Läget beskrives på följande sätt: »Från Tjursåkers by sträcker sig en mindre körväg öster ut till landsvägen mellan Enköping och Långthora. Denna löper på $\frac{1}{8}$:dels mils afstånd från byn öfver *Ristingsbron*, så kallad af sin närhet till denne Runsten, hvilken är ett jordfast klippstycke och ligger några famnar norr om bron. Stenens yta är full af skrofligheter och ristningen delvis otydlig ... En mycket märkvärdig stensättning (forngraf ?), som saknar sin like i Svealand, förekommer vid den nämnda byvägen.» — I *Några ord till upplysning om bladet »Enköping»* säges det stora blocket ligga »vid den s. k. Ristingsbron öster om Tjursåker.» Dybeck återvände till platsen år 1865. I sin antikvariska berättelse skriver han: »Den af mig upptäckta och allmängjorda Runstenen vid Tjursåker i Vårfrukyrka socken granskades å nyo, hvarvid flera rättelser gjordes.» Om O. A. Öbergs uppgifter se U 770.

Grå granit med mycket ojämna kvartsinslag. Höjd 2,25 m., bredd 2,70 m. Blockets yta har ej varit lämplig för ristning; anledningen till att detta block har försetts med inskrift bör säkerligen sökas i att läget vid den gamla färdevägen var förträffligt. Ristningslinjerna äro breda och grunda; i den hårda kvartsen finnas nu ej några skönjbara linjer. Då det knappast är tänkbart, att en ristad linje här skulle ha utplånats fullständigt, vågar man kanske räkna med att vissa nu förlorade partier endast ha varit målade, ej huggna.

Inskrift:

: alsten : lt : hkua : sten : rfti : esmon : fa . . . : sakse : tyfr - - - b : syni : sinum : tipkumi : iyk : sten pino

Hallsteinn let haggva stæin æftir . . . Saxi . . . syni sinum. Tíðkumi hiogg stæin þenna.

»Hallsten lät hugga stenen efter . . . sin son. Tídkume högg denna sten.»

Till läsningen: Sk före 1 a är grunt och osäkert. 2 l är säkert. 5 e är tydligt stunget. I 6 n är bst kort t. v. om hst. I 7 l är bst grund men säker. Mellan 7 l och 8 t finnes ingen runa. 9 h är säkert, likaså 15 e. Efter 25 n börjar ett ytterst ojämnt och knöligt kvartsparti, som torde ha varit i det närmaste omöjligt att rista. Här finnas endast runorna 26 f och 27 a. Sedan kunna inga spår av ristning skönjas före sk framför 28 s. Avståndet mellan 27 a och detta sk är 76 cm. 32 e har något åt sidan en rund fördjupning, som möjligen är spår av en prick. 33 t och 34 y äro säkra. 35 f är grunt. R. 36 förefaller att vara r. Av r. 37 är hst bevarad; bst är svår att bestämma i den ojämn ytan. Runan har troligen varit b eller r. R. 38 är svårt skadad; av de bevarade spåren att döma kan den ha varit y. I r. 39 är hst säker. R. 40 är troligen b. 42 y är tydligt stunget; pricken sitter något lågt. 49 m är skadat i toppen genom flagring. Även 50 t är skadat upptill, men spår av båda bst finnas. 58 y är säkert, likaså 62 e. Sk saknas efter 63 n och efter 67 o. — Dybeck: asten : lit : akua : sten : rfti : esmo : n · fop . . . : sakse : ty - þri . . . uib : suni : sinum : tipkumi : iyk : sten pino :

G. Stephens behandlar inskriften i *ONRM* 3 på följande fantasifulla sätt:

»Runic stones directly heathen are very scarce. Those bearing invocations of the Gods are scarcer still. I believe I can now add one more to the scanty list. In 1862 the late Swedish Rune-man Richard Dybeck, to whom the whole North is under such deep obligations, published Part 3 of his 'Sverikes Runurkunder', folio. It contained also some newly found monuments. Among them is this, in Vårfrukyrka Parish. It is a large earthfast rock (hence the phrase LET HEW (carve) not LET RAISE), whose inscribed part has never been smoothed and has many rents and roughnesses. Still only a letter or two has perished or suffered, and this chiefly in the lower line, where the block is especially rugged. Besides the usual intertwined worm-winds, it bears the well-known elegant standing Griffin (or wingless Dragon or whatever else we may call this nondescript four-footed animal), is evidently heathen, and probably was inscribed in the 10th century. The risting is as follows:

ASTEN LIT AKUA STEN

ÖFTI ESMON FOÞ (= FOÞUR).

SAKSE-TÜNÞR IU(L)B(I)

SUNI SIN(UM)!

TÍÞKUMI IÜK STEN ÞINO.

ASTEN LET HEW (inscribe) this-STONE

AFTER ESMON, his-FATHER.

May-the-SAX-LORD (Sword-Captain) HELP

SON SIN (his)!

TITHKUMI HEWED (carved) STONE THIS.

The prayer, as we see, is in verse, stave-rime. It is to THE LORD OF SAXES, the Chief and Ruler of Battle-blades. This kenning is so peculiar that it only can have one meaning. The great War-God, the Swayer of Battle, the Giver of Victory or Defeat, the Wise Leader who was always on the watch to fill Walhall with chosen warriors whose help he needed in the final conflict, was — (W)ODEN.» (I en not tillfogar Stephens: »One of the many names of (W)ODEN was ÞUNOR in English, in N. Icel. ÞUNDR . . .») »Hence his endless warlike epithets, among them, besides that here

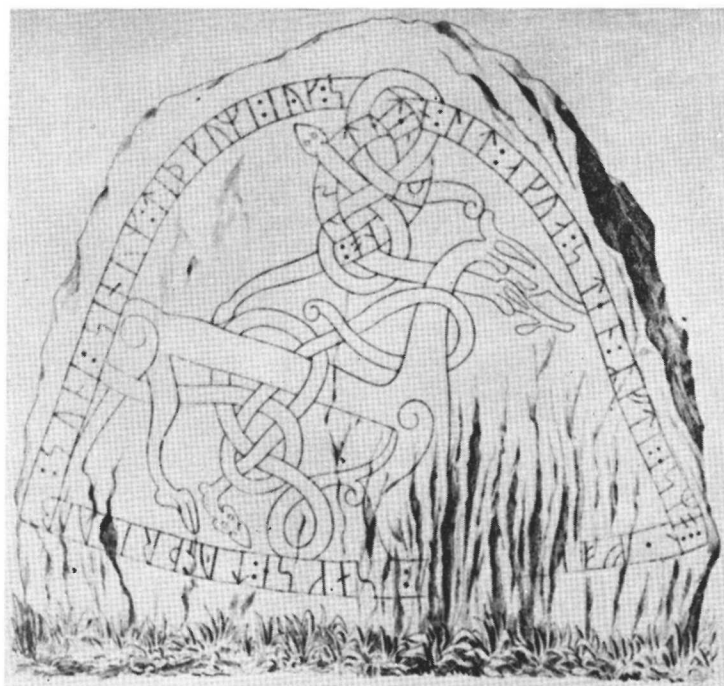

Fig. 211. U 771. Tjursåker, Ristingsbro, Vårfrukyrka sn. Efter D 1:104.

before us (which, I believe, occurs here for the first time) others — such as HJÁLM-BERI, helm-bearer; DRES-VARPR, arrow-flinger; GEIR-TYR, speargod; GEIRA DROTTINN, Lord of spears, &c., in olden Norse-Icelandic remains. — We have already seen that SEE was used on heathen as well as Christian stones for Bless. This block shows us that HELP was employed by pagans as well as afterwards by Christians. So old are many of these formulas!

Runföljden 1—6 återger troligen det i svenska runinskrifter sällsynta mansnamnet *Hall-stæinn*; se om namnets förekomst Sö 271. Bugge, som stöder sig på Dybecks läsning, uppfattar det som (H)ásténn; se *Runverser* s. 337.

Runföljden 28—32 kan väl knappast vara något annat än det välkända mansnamnet *Saxi*. Om detta namn se Sö 250; om ristaren *Tiðkumi* och hans verksamhetsområde se U 733.

Vilket namn som åsyftas med runföljden 21—25 *esmon* är svårt att säga. Man skulle t. ex. kunna gissa på *Æistman*, »Estman». Bugge anser, att det är en »Sideform til Ásmund» (a. a. s. 337).

Inskriftens stora svårighet ligger i tolkningen av runföljden 26—40. Ristningen är här så skadad, att en uppfattning om vad som ursprungligen har meddelats på detta avsnitt torde vara omöjlig att nå. Stephens tidigare återgivna tolkning, som bygger på Dybecks osäkra läsning, är givetvis oriktig. Att Dybeck själv var medveten om sin läsnings osäkerhet framgår av hans uttalande, att han vid förnyad granskning, efter det att inskriften hade publicerats i *Sveriges runurkunder*, gjorde »flera rättelser» (se citatet s. 343 ur reseberättelsen 1865).

Också Bugge framlägger (i *Runverser*) en tolkning av inskriften i dess helhet. I runföljden 28—40 »er med Flid Forstaaelsen af Runeristeren vanskeliggjort ved graphisk Omsætning i Forbindelse med Sammenskrivning ... *sakse : tūopriuib* forstaar jeg som *sa kes tūlþr i ubi*.» Bugge återger därför runföljden 28—49 på följande sätt »i phonetisk Omskrivning og metrisk Ordning»:

» -----
sá gess dquðr é
uppi syni sínum.
 -----»

Bugges översättning av detta avsnitt lyder:

»Denne mindes efter Döden altid af sin Søn.» Han anser, att *gess* står för *gets* »3 Ps. sg. Præs. af *getas*, af *geta*, omtale. *gets uppi* er væsentlig det samme som oldn. *er uppi*, bevaras i Erindringen, mindes.» Bugge har tydeligen haft en känsla av, att de av honom konstruerade versraderna ha en något egenartad form. Han förmodar därför, »at de her forekommende Verslinjer har et ældre Forbillede, hvori det har hedt:

sá gets uppi
æi dquðr syni

uden *sínum*.»

Även Bugges tolkningsförslag måste tyvärr bestämt avvisas. Inskriften är, och var redan på Dybecks tid, alltför fragmentarisk för att kunna tolkas i sin helhet.

772. Ytter-Gånsta, Vårfrukyrka sn.

Pl. 96.

Den ristade stenen, om vilken tidigare uppgifter egendomligt nog tyckas saknas¹, står rest 60 m. ÖNÖ om mangårdsbyggnaden i Ytter-Gånsta n:r 2, 1 m. Ö om gamla landsvägen Enköpings—Veckholm, 75 m. N om avtagsvägen till den nordöstligaste gården i Yttergånsta. Den nya landsvägen går 150 m. åt NÖ.

Grå granit. Höjd 1,26 m., bredd (nedtill) 1,47 m. Ristningslinjerna äro mycket grunda och delvis omöjliga att följa.

Stenen saknar runinskrift men bär två typiska rundjur.

773. Enköpings-Näs kyrka.

Pl. 97.

Litteratur: L 734, D 1: 102. J. Bureus, Fa 5 n:r 274; Ransakningarna 1667—84; Joh. Hadorph, Resejournal 1682; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 56; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1858, s. 12 f. (ATA); Näs socken 1862 (ATA); C. Säve, Brev till Dybeck 18/2 1873 (ATA); G. Stephens, Brev till Dybeck 27/5, 31/5 1873 (ATA); UFT h. 8 (1879) s. 86; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4); Dybeck, D 1: 102.

Runstenen står 2 m. Ö om östra bogårdsmuren, 7 m. N om kyrkogårdsgrinden. — Enligt Bureus (Fa 5) fanns stenen i »Näs Sökn J Åsunda Vti Bolgårdz muren sunnan til.» I *Ransakningarna* 1667—84 finnas följande uppgifter om runstenar i Enköpings-Näs sn.: »Kyrckioheerden Wyrdige och Wällärde H. Erich Qweek berättade, 4 Runestenar wara der i Sochnen belägne, på Wäckby äger 2 [= U 775, 776], widh Hjulstadh Gårdz kiälldöör 1 [= U 774], och 1 i Boogårdz Muren på Sodre Sijdan om Kyrkian [= U 773], alle medh Rune Bookstäfwer och Rijtningar uthhuggne, men hwadh som dhe kunna betyda weet ingen.» I sin resejournal uppger Hadorph, att det »Uti kyrkiemuren fans en Runesten.» — Enligt en bläckanteckning på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes stenen i »Näs kyrkegårds mur» (L 734: »Kyrkogårdsmuren»). — I *Kyrkoinventarium* 1829 meddelas följande: »Utanför Stiglucksporten på södra sidan ligger i muren en Runsten. — Dessutom ansågo wederbörande tjenligt i detta Protocoll anteckna att åtskilliga Fornåldriga Sten sättningar finnas på Trogsta Bys egor samt en Runsten i Weppeby gata bredevid härads vägen, hwilken sten så väl som den i kyrkogårds muren ej finnes i Göranssons Bautil upp-

¹ Direktör E. Kjellén, Grillby, lämnade mig anvisning på stenen.